GEMEENTE NUTH

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Bodemgesteldheid

3. Bodemgebruik

3.1 Agrarisch
3.2 Niet-agrarisch

4. Infrastructuur

4.1 Wegen
4.2 Waterlopen
4.3 Spoorwegen, smalsporen en tramlijnen

5. Nederzettingen

5.1 Kernen in de gemeente Nuth
5.2 Ontwikkelingen tussen 1900 en 1940
5.3 Ontwikkelingen na 1940
5.4 Verspreide bebouwing

Bijlagen

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

Afbeeldingen bij de gemeentebeschrijving Nuth

Gemeentebeschrijving Nuth

1.1. Gemeente Nuth
p.a. De Weverplein 1
6361 BZ Nuth
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Mijnstreek
Aantal inwoners: 16.907 (1-1-1991)
Oppervlakte: 32,67 km2
Onderdelen: Aalbeek, Arensgenhout, Op de Bies, Brommelen, Groot Haasdal, Grijzegrubben, Helle, Hellebroek, Hommert (ged.), Hulsberg, Hunnecum, Kamp, Kathagen, Kleingenhout, Klein Haasdal, Laar, Leeuw, Nierhoven, Nuinhof, Nuth, Oensel, Reuken, Schimmert, Swier, Terstraten, Tervoorst, Vaesrade, Vink, Wijnandsrade.

1.2. De gemeente Nuth behoort tot het inventarisatiegebied Mijnstreek. Nuth telt een aanzienlijk aantal grensgemeenten, te weten: Beek in het noordwesten, Schinnen in het noorden, Heerlen in het oosten, Voerendaal in het zuidoosten, Valkenburg in het zuiden en Meerssen in het zuidwesten. De twee laatstgenoemde gemeenten behoren tot het inventarisatiegebied Zuid-Limburg, de overige tot het inventarisatiegebied Mijnstreek.
De huidige gemeentegrenzen zijn tot stand gekomen bij gelegenheid van de gemeentelijke herindeling van 1982. Toen werden delen van Hoensbroek en Hulsberg, alsmede Schimmert en Wijnandsrade in hun geheel in de nieuwe gemeente Nuth opgenomen.

2. Bodemgesteldheid

De gemeente Nuth heeft in oost-westrichting een maximale lengte van ca. zeveneneenhalve kilometer, in noord-zuidrichting een maximale breedte van ruim vijfeneenhalve kilometer.
Deze oppervlakte ligt midden in het met löss bedekte Maasterrassenlandschap en strekt zich voor een deel uit over het Plateau van Schimmert. Dit plateau wordt in het zuiden begrensd door het dal van de Geul, in het oosten door het dal van de Geleenbeek, in het westen door het dal van de Maas.
Vrijwel de gehele gemeente is bedekt met löss, echter in diverse kwaliteiten en samenstellingen: weinig geërodeerde brikgronden op het plateau; weinig, matig of sterk geërodeerd op de hellingen, colluviale dalgronden en kalkarme puinwaaier- c.q. hellingvoetgronden. Daarnaast komen op enkele hellingen grind- en kleirijke complexen voor. Tenslotte zijn er nog beekdalgronden, die ook weer uiteenvallen in beekcomplexen en venige beekdalgronden. De grind- en kleirijke complexen en beekdalgronden concentreren zich in het oostelijke deel van de gemeente. Beekdalvervening vindt plaats in het Geleenbeekdal even ten westen van Vaesrade.
De gemeente Nuth heeft diverse kleine waterlopen. Ze voeren slechts weinig water af, maar geven door hun dalen reliëf aan het landschap. Het belangrijkst is het dal van de Geleenbeek, die de noordoostelijke gemeentegrens flankeert. Hierop komen vanuit het westen de dalen van de Bissebeek, de Hulsbergbeek en de Platsbeek uit. Ook zij bevinden zich in de oostelijke helft van de gemeente. In het westen is het plateau sterk waterdoorlatend en vindt er vrijwel geen zichtbare afwatering plaats.
Het reliëf verloopt dienovereenkomstig in oostelijke richting in de richting van de Geleenbeek. Het hoogste punt, ca. 140 meter hoog, ligt in het zuidwesten nabij de kern Klein Haasdal. In het dal van de Geleenbeek, tussen Nuth en Vaesrade, neemt de terreinhoogte af tot minder dan zeventig meter +NAP.

3. Bodemgebruik

3.1. Agrarisch

De landbouw was gedurende de periode 1850-1940 de hoofdinkomstenbron voor de hier woonachtige bevolking. In de landbouwhistorische literatuur wordt het huidige grondgebied van Nuth ondergebracht bij het Zuid-Limburgse lössgebied benoorden de Geul (d.w.z. het oostelijk gedeelte met de oude gemeenten Nuth, Hulsberg en Wijnandsrade) en bij het plateau van Schimmert (met plaatsen als Schimmert, Oensel, Aalbeek, Groot- en Kleingenhout en Arensgenhout).
In eerstgenoemd gebied was in de periode 1815-1875 ca. 66% van de bodem in gebruik als bouwland, ca. 23% als weiland, 4,2% was woeste grond en ca. 4,8% bestond uit bossen die men voornamelijk aantrof langs de steile dalwanden en de beken. Aan de rand van de plateaus, waar de woonkernen lagen, trof men grasland en boomgaarden aan. Deze regio werd in dit tijdvak gekenmerkt door een sterke dominantie van de graanbouw, met de veeteelt als ondergeschikt verlengstuk en wordt daarom getypeerd als een eenzaam akkerland zonder veel verkeerswegen en in de herfst als een gezocht jachtterrein voor de kasteelheren. Hulsberg wist zich daarbij nog te onderscheiden door de verbouw van hennep. De bevolkingsdichtheid was anno 1875 zeer gering: gemiddeld 106 inwoners per 100 hectare cultuurgrond.
Het westelijke gemeentedeel rond Schimmert wordt tot het plateau van Schimmert gerekend. Vanwege de vruchtbare lössbedekking was dit plateau tussen 1815 en 1875 bijna geheel in cultuur gebracht: 78% van de oppervlakte diende als bouwland en 18% als weiland. Het percentage cultuurgrond (96%) was er dus zeer hoog. Grasland trof men aan in de dalbodems van de beken en rond de dorpen. De streek telde vele kleine woonkernen, maar slechts weinig verspreide bebouwing. De gehuchten waren meestal als straatdorpen gebouwd, verscholen tussen de boomgaarden, die de boerderijen omgaven. De gemiddelde bevolkingsdichtheid bedroeg omstreeks 1875 160 inwoners per 100 hectare cultuurgrond.
Het plateau van Schimmert leverde veel veevoedergewassen, peulvruchten en suikerbieten. Dit gedeelte van de gemeente Nuth telde, zeker in vergelijking met een dorp als Wijnandsrade, relatief veel paarden en kippen.
In de directe omgeving van de mijnbouwcentra Heerlen en Kerkrade ontstond rond de eeuwwisseling echter een vorm van veredelingslandbouw en met name een zuivelsector, hetgeen een mutatie van de oude agrarische structuur impliceert. In het landschapsbeeld werd deze ontwikkeling zichtbaar door de toenemende oppervlakte grasland, de toenemende aanplant van voedergewassen ten koste van de graanbouw en de duidelijke groei van de veestapel met het oog op de vlees- en zuivelproductie.

In de oude gemeente Nuth groeide het percentage grasland op het totaal beschikbare areaal landbouwgrond tussen 1896 en 1910 van 8% naar 21%.
Vanaf 1900 deden in Limburg de coöperatieve stoomzuivelfabrieken hun intrede, ter vervanging van de oude handkrachtzuivelfabriekjes. Te Schimmert verrees in 1902 de tweede coöperatieve stoomzuivelfabriek te Limburg, na Stramproy in 1900.
Ook na 1910 kan men spreken van een voortzetting van het belang van de rund- en melkveehouderij. Wijnandsrade, in de negentiende eeuw traditioneel een kern met relatief weinig vee, zag het aantal melkkoeien tussen 1921 en 1930 met 14,6% toenemen, het aantal runderen met 12,8%. Het verzorgingsgebied van de mijngemeenten werd in die periode steeds verder buiten de industriegemeenten zelf gelegd, waardoor het aandeel van het grasland in de omringende regio verder toenam en de productie van hoogwaardige melkproducten steeds meer aandacht kreeg.
Met andere woorden: Heerlen en Kerkrade werden in de eerste helft van de twintigste eeuw steeds belangrijker markten voor agrarische gemeenten als Nuth, waar het belang van de veeteelt dientengevolge groeide.

Kaartmateriaal vervaardigd rond 1810 en 1934 kan het geschetste beeld verder verduidelijken (zie bijgevoegde kaarten). Op de Tranchotkaarten Rekem/West-Valkenburg en Heerlen is een gemeente te zien met een groot areaal akkerland als agrarisch hoofdpatroon, afgewisseld door lange, smalle, de nederzettingen omsluitende stroken weidegrond, die bijna zonder uitzondering beplant waren met boomgaarden.
In het westen leken Oensel, Schimmert, Klein Haasdal en Groot Haasdal onderling verbonden door een doorlopende smalle strook weilanden, beplant met boomgaarden en in hoofdzaak verkaveld in kleine, dwars op de straatweg geprojecteerde percelen, waarop aan het uiteinde de bebouwing lag. In dit gedeelte van de gemeente volgden de nederzettingen en graslanden hoofdzakelijk de hoogtelijnen in het terrein, waardoor deze zich van zuid naar noord uitstrekten.
In het gebiedsdeel oostelijk van de lijn Schimmert - Arensgenhout zag het hoofdpatroon van het agrarisch grondgebruik er niet anders uit, maar volgden de nederzettingslinten en de daarbij behorende graslanden de loop van de diverse beken in noordoostelijke richting. De situering van het weilandenlint Aalbeek, Helle, Terstraten, Tervoorst, Grijzegrubben, Nierhoven, Nuth volgde de loop van de Platsbeek naar het Geleenbeekdal; de strook Hulsberg, Vink, Wijnandsrade de loop van de Hulsbergerbeek; Swier lag op de noordelijke oever van de Bissebeek. Brommelen en Vaesrade werden omzoomd door de weilanden op de dalhellingen van de Geleenbeek.

Bosbegroeiing kwam slechts op beperkte schaal voor. Begin negentiende eeuw waren er kleine oppervlakten bosbegroeiing, die voornamelijk in het oostelijke gemeentedeel en op de hellingen van het Geleenbeekdal te vinden waren. In datzelfde dal zijn op de Tranchotkaarten bij de kernen Vaesrade en Brommelen ook een paar kleine moerasgebieden te zien.

Het beeld dat de topografische kaarten uit 1935 van het agrarische bodemgebruik schetsen, geeft blijk van de toename van het areaal grasland. Deze groei had plaatsgevonden in aansluiting op de oudere weidegronden, zodat de nederzettingen door nog bredere graslandzomen omgeven werden. Ook maken deze kaarten duidelijk dat de uitbreiding van het grasland gepaard ging met een bijna evenredige toename van de boomgaardbeplanting. Duidelijk zichtbaar waren de graslanduitbreidingen ten zuiden van Aalbeek, rond Oensel en Schimmert, bij Hunnecum en Leeuw, rond Wijnandsrade, Swier en ten zuiden van Nuth. Daarbuiten was er aan het traditionele patroon van agrarisch grondgebruik maar weinig veranderd. Nuth was in 1935 nog steeds een gemeente met uitgestrekte akkerlanden, afgewisseld door weilanden met boomgaarden aan weerszijden van de langgerekte nederzettingen.

In 1937 zette men de eerste stappen voor een grote ruilverkaveling ten noorden van de kernen Grijzegrubben en Terstraten. Dit 500 hectare grote gebied werd in de loop van deze operatie van een nieuw wegenpatroon voorzien.

3.2. Niet-agrarisch

Lössleem

De baksteenindustrie maakte gebruik van de in Limburg op grote schaal aanwezige lössleem. Ook het Geleenbeekdal was voorzien van deze bodemsoortenassociatie. De locatie van de twee steenfabrieken waarover de gemeente Nuth in 1935 beschikte, werd dan ook bepaald door de grens van dit beekdal. Eén fabriek lag op de westelijke oever bij Leeuw, de andere in het uiterste noordoosten tussen de kernen Vaesrade en Hommert in.

Verder zijn er in de periode 1850-1940 binnen de gemeentegrenzen maar weinig niet-agrarische bodemgebonden activiteiten van enige importantie te traceren. De opkomst van de mijnindustrie zorgde weliswaar voor een transformatie van de agrarische sector, maar de landbouw bleef de belangrijkste vorm van bodemgebruik. Na de eerste wereldoorlog, een periode waarin de mijnen een explosieve groei vertoonden,

werd vooral het oosten van de gemeente (met Nuth als middelpunt) een aantrekkelijke vestigingsplaats voor spoorwegmedewerkers, mijnwerkers en enkele mijntoeleveringsbedrijven. De ontwikkeling van de gemeente werd dus bepaald door een vroege vorm van urbanisatie.

4. Infrastructuur

4.1. Wegen

De gemeente Nuth beschikte in het begin van de negentiende eeuw over een wegennet dat weliswaar tot op heden in haar hoofdpatroon herkenbaar gebleven is, maar kon verder niet bogen op enige verharding. De verschillende kernen waren bereikbaar over onverharde, vaak holle wegen, waarvan het interlocale verkeer eveneens gebruik moest maken. Dat de vele paden en karresporen voor locaal gebruik meestal van nog minder kwaliteit waren, spreekt vanzelf.

De Kuyperkaarten van 1866-67 tonen aan dat in de loop van de vijf daaraan voorafgaande decennia een verharding van twee belangrijke interlocale wegen was gerealiseerd. Van zuidwest naar noordoost werd de gemeente doorkruist door de weg van Meerssen via Groot Haasdal, Aalbeek, Hunnecum, Nuth, Kathagen, Vaesrade en Hommert in de richting van de Duitse plaats Gangelt. Het traject staat heden ten dage bekend onder de volgende benamingen (van zuidwest naar noordoost): Provinciale weg, Trichterstraat, Groot Haasdal, Provinciale weg, Aalbeek, Hunnecum, Valkenburgerweg, Markt, Stationstraat, Daelderpad, Kathagen, Vaesrade, Hommert. Op dit traject lagen in 1866-67 maar liefst vier tolplaatsen: bij Groot Haasdal, Aalbeek, Hunnecum en Vaesrade.
Bij Aalbeek takte van deze verbinding in zuidelijke richting een verharde weg naar Valkenburg af (de huidige Aalbeker- en Hulsbergerweg). Op de kruising Aalbekerweg-Felisgats-Bosscherweg bevond zich een tol.

Omstreeks 1935 waren alle interlocale verbindingen en de meeste dorpskommen (m.u.v. delen van Arensgenhout, Kleingenhout, Hel, Terstraten en Grijzegrubben) van een verhard wegennet voorzien. Slechts in de kom van de kern Nuth had er uitbreiding van het oude wegennet plaatsgevonden. Een en ander in zuidelijke richting, aansluitend op de Markt en de Stationsstraat.

4.2. Waterlopen

Nuth watert in oostelijke richting op de Geleenbeek af, voornamelijk via de Hulsbergbeek, de Platsbeek en de Bissebeek. De Hulsbergbeek watert het zuidoostelijke gebiedsdeel af en loopt van Hulsberg onder Wijnandsrade door naar het Geleenbeekdal. Bij de kern Swier komt de Bissebeek uit op de Hulsbergerbeek. Deze Bissebeek loopt parallel aan de zuidelijke gemeentegrens. De Platsbeek vindt verder noordelijk haar weg en volgt de lijn Aalbeek, Helle, Terstraten, Tervoorst, Nuth.

De gemeente Nuth ressorteert onder het Waterschap Roer en Overmaas.

Waterleidingnet

De oprichting van de N.V. Waterleiding Maatschappij Zuid-Limburg in 1921 heeft voor Nuth en in het bijzonder de kern Schimmert duidelijk zichtbare gevolgen gehad. Deze maatschappij had tot doel de watervoorziening ten zuiden van Echt centraal te regelen. De aanleg van de drinkwatervoorzieningen begon in 1925 en daarbij werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de natuurlijke gesteldheid van de bodem: de reservoirs werden op natuurlijke hoogten aangelegd. Slechts te Schimmert moest men een reservoir in een watertoren onderbrengen.
De toren kwam gereed in 1927, naar een bekroond ontwerp van de Sittardse architect Jos Wielders. De unieke ligging op het hoogste punt ten noorden van de Geul heeft geleid tot extra aandacht voor de architectuur van het gebouw, dat behalve een uitzichtspunt voor het publiek ook nog een woning voor de bedrijfsleider, een kantoor, werkplaats, magazijn en garage omvatte.

4.3. Spoorwegen en tramlijnen

Zeer belangrijk voor Nuth was haar ligging aan de spoorlijn Sittard-Heerlen-Herzogenrath (1896). Deze voor de mijnen zeer belangrijke spoorwegverbinding haalde ook de nabijgelegen gemeenten enigszins uit hun traditionele isolement. Nuth beschikte behalve over een station aan deze lijn ook over een belangrijk spoorwegemplacement, waarop sedert 1912 de mijnspoorlijn Nuth-Treebeek-Staatsmijn Emma-Staatsmijn Hendrik aansloot.
In 1933 werd deze mijnspoorweg doorgetrokken naar de staatsmijn Maurits en de binnenhaven van Stein. Uit onvrede over de vervoerstarieven van de staatsspoorwegen besloten de Staatsmijnen tot de aanleg van deze lijn, die tot Spaubeek (gemeente Beek) parallel aan de lijn Sittard-Heerlen liep en vandaar via de Staatsmijn Maurits naar Stein afboog. Nuth werd hierdoor een belangrijk knooppunt in het railtransport. Vele spoorwegarbeiders zagen daarom in Nuth een ideale vestigingsplaats.

Een direct gevolg van deze spoorwegactiviteiten was de aanleg van de spoorbrug aan de Eynattenstraat in 1935. Deze inmiddels gesloopte brug was de eerste geheel gelaste brug in Nederland en als zodanig dus van groot belang.

Tramlijnen heeft de gemeente Nuth nooit gekend, al deed de Rijkscommissie voor tramwegen in Zuid-Limburg in 1919 voorstellen voor een verbinding van Heerlen naar Maastricht via Nuth en Meerssen en een lijn Nuth-Hoensbroek-Brunssum. Beide voorstellen werden nooit gerealiseerd.

5. Nederzettingen

5.1. Kernen in de gemeente Nuth

Op grond van het kaartbeeld van de vroeg-negentiende eeuwse Tranchotkaarten kan men de kernen in de gemeente Nuth in verschillende groepen onderbrengen, nl:
- de kernen op het westelijke plateau, te weten Oensel, Schimmert, Op de Bies, Klein Haasdal, Groot Haasdal, Arensgenhout en Kleingenhout;
- de kernen op de oevers van de Platsbeek, d.w.z. Aalbeek, Helle, Terstraten, Hunnecum, Grijzegrubben, Nierhoven, Tervoorst en Nuth;
- de kernen op de oevers van de Hulsberger- en Bissebeek, nl. Hulsberg, Vink, Wijnandsrade en Swier;
- de kernen op de oevers van de Geleenbeek, te weten Leeuw, Kathagen, Vaesrade, Hommert, Hellebroek, Laar en Brommelen.

Oensel was destijds een kern van ca. vijfentwintig bebouwingseenheden, in linten gegroepeerd langs een aantal op één punt samenkomende wegen, thans de Klingstraat, de Haagstraat en het samensmeltingspunt Oensel. Schimmert had een oude centrale brink (in Limburg ook wel "dries" of "bies(t)" genoemd), waarop een zestal bebouwingslinten uitkwamen. Eén bebouwingslint nam de naam van deze centrale ruimte over: Op de Bies, gelegen langs de gelijknamige straat. De overige namen luiden Rozemarijnstraat, Vauwershofweg, Langstraat, Mareweg en Hoofdstraat. De bebouwing langs de Kruisstraat (in het verlengde van de Langstraat) werd ook wel aangeduid als het gehucht Kruis. Schimmert telde rond 1810 tachtig tot honderd bebouwingseenheden, Op de Bies ongeveer vijftien. Klein Haasdal, verder zuidelijk in het verlengde van de Schimmerter Hoofdstraat gelegen, telde in die periode langs de thans gelijknamige weg ongeveer twintig bebouwingseenheden in een lineaire structuur. Groot Haasdal vertoonde de structuur van een dries, waarop vier bebouwingslinten uitkwamen, nl. Groot Haasdal, Nieuwstraat, Trichterstraat en Kleverstraat. Deze kern omvatte destijds vijftig à zestig bebouwingseenheden. De bebouwingslinten van Oensel, Schimmert, Op de Bies, Klein- en Groot Haasdal werden in hun geheel omgeven door een ononderbroken zoom met boomgaarden beplante weilanden. Arensgenhout en Kleingenhout, van Groot Haasdal gescheiden door het Valkenburgse Kloosterbos (op de Tranchotkaart Cloester Bosch) werden eveneens in hun geheel omgeven door een ring van weilanden met boomgaarden. Arensgenhout had rond 1810 nog een duidelijk herkenbare dries, omgeven door een veertigtal bebouwingseenheden langs de huidige Ravensboschstraat, het Wethouder Daemenplein, een deel van de Diepestraat en de P. Mullensweg.

Kleingenhout ligt iets verder zuidelijk langs een gelijknamige weg en telde begin negentiende eeuw niet meer dan vijftien bebouwingseenheden.

Aalbeek, de meest zuidelijke kern van de reeks op de oevers van de Platsbeek, was een lineair gestructureerde kern met een zestigtal eenheden langs de Nieuwenhuisstraat en de Aalbekerweg. Verder noordoostelijk langs de beek lag Helle, bestaande uit twee kleine groepen panden (samen 15-20 eenheden) op de kruisingen van Grachtweg/Helleweg en Nelisweg/Helleweg/Hellekerkweg/Putterweg. Terstraten, weer iets verder stroomafwaarts gelegen, was nog kleiner dan Helle. Haar geringe bebouwing lag in lineaire structuur langs de Straetenderveldweg. Hunnecum, Tervoorst en Nuth, gelegen op de zuidelijke beekoever, telden respectievelijk een vijfentwintigtal, vijftiental en vijfentwintigtal bebouwingseenheden. Hunnecum lag in lineaire structuur langs de huidige provinciale weg, bij de kruising met de Putstraat. Tervoorst was begin negentiende eeuw een klein straatdorp langs de Voorsterstraat. Nuth was evenmin groot, maar had een opmerkelijke plattegrond. Haar bebouwing lag in een halve cirkel langs de Dorpstraat en voor een klein deel langs de Valkenburgerweg. De ruimte tussen Dorpstraat en Markt was geheel opgevuld met grasland en boomgaard.
Ten noorden van de beek, tegenover Tervoorst en Nuth, lagen Nierhoven en Grijzegrubben. Hun bebouwing omvatte ca. vijfentwintig eenheden, die aan de thans naar beide kernen genoemde straten lagen. Beiden kenmerkten zich door een lineaire structuur.

Op enige afstand naar het zuiden, maar ongeveer parallel aan de Platsbeek, lagen de nederzettingen langs de Hulsbergerbeek en de Bissebeek. De meest zuidwestelijke kern is Hulsberg. Deze was rond 1810 nog redelijk herkenbaar als een dorp met een dries (voorzien van grasland en drinkpoel) waarop enkele straten met lineair gestructureerde bebouwing uitkwamen. De oude dries draagt nu de naam Kerkheuvel, waarop in het noorden en zuiden de Kerkstraat en de Kerkberg aansluiten. Aan deze twee straten, plus de Raadhuisstraat en de Wissengrachtweg strekte zich de oude bebouwing van Hulsberg uit. Het betrof meerdere tientallen bebouwingseenheden.
Verder stroomafwaarts volgen Vink en Wijnandsrade. Vink lag iets verder van de noordelijke beekoever verwijderd en leek op een kleine oase weilanden in een uitgestrekt akkerlandgebied. Haar bebouwing, ca. vijftien eenheden groot, centreerde zich op de kruising van Achter de Vinkenweide, Groenenweg en Putweg. Het kasteeldorp Wijnandsrade, d.w.z. een dorp met een op het kasteel betrokken plattegrond, werd geheel gedomineerd door dit van oorsprong zestiendeeeuwse bouwsel.

De gracht, gevoed door de Hulsbergerbeek, omsloot eveneens de R.K. Kerk. De overige bebouwing van de kern (ca. 20 eenheden) bevond zich aan de Panhuysstraat, Kornerstraat en Oudenboschstraat.
Swier is een kern op de zuidelijke oever van de Bissebeek, die bij Swier uitmondt in de Hulsbergerbeek. Swier was ca. 1810 een straatdorp met vijfentwintig tot dertig bebouwingseenheden langs een straat die tegenwoordig eveneens de naam Swier draagt.

Resteren de nederzettingen in of op de rand van het Geleenbeekdal. Vaesrade, Kathagen, Hommert en Leeuw bevinden zich in het noordoosten van de gemeente Nuth. Begin negentiende eeuw telde Vaesrade ca. vijfentwintig bebouwingseenheden in lineaire structuur langs de huidige straten Vaesrade en Vaesraderweg. De kerk lag op een centrale ruimte tussen Vaesraderweg en Servatiusstraat. Het kleine Hommert lag aan het verlengde van de hoofdweg door Vaesrade. Kathagen omvatte enkel de oude watermolen op de oostelijke Geleenbeekoever, Leeuw een gesloten hoeve op de westelijke oever.
Stroomopwaarts (in zuidelijke richting) volgden Hellebroek, Laar en Brommelen. Hun nucleus lag aan de thans gelijknamige wegen. Hellebroek was het grootst: ongeveer vijftien bebouwingseenheden. Laar (in het verlengde van Hellebroek op de westelijke beekoever gesitueerd) en Brommelen waren niet groter dan twee à drie bebouwingseenheden.

5.2. Nederzettingen in 1935

Honderdvijfentwintig jaar later waren de verschillende kernen van de gemeente Nuth in vergelijking met de situatie op de Tranchotkaarten nog zeer goed herkenbaar. Enkel in de kern Nuth was het niet gebleven bij een zeer geleidelijke verdichting van de oude nederzettingsstructuren. Daarover later meer. De langzame ontwikkeling van de gemeente werd weerspiegeld in de groei van de bevolking in de oude gemeente Nuth (voor omgrenzing zie bijgevoegde Kuyperkaart). In 1831 werd de grens van 1200 zielen gepasseerd, maar het duurde liefst tot 1903 voordat men de grens van het volgende honderdtal overschreed (1329 inwoners, een kortstondige bevolkingstoename tussen 1860 en 1863 buiten beschouwing gelaten).
In het eerste kwart van deze eeuw verdrievoudigde de bevolking tot 3857 inwoners in 1926. In 1931 werd het hoogste en vooroorlogse inwoneraantal bereikt, nl. 4417. Via een terugloop tot 4019 in 1936 sloot Nuth het jaar 1940 af met 4414 inwoners.
Nuth werd rond de eeuwwisseling uit haar isolement gehaald door de aanleg van de spoorlijn Sittard-Heerlen-Herzogenrath en de bouw van een station omstreeks 1895.

Pas na de eerste wereldoorlog leidde de sterk groeiende mijnindustrie tot een wijziging van de traditioneel door de agrarische sector bepaalde bevolkingsstructuur. Nuth werd een aantrekkelijke vestigingsplaats voor mijnwerkers en voor de arbeiders van het nabijgelegen spoorwegemplacement. Hoe groot het aandeel van deze beroepsgroepen bij de plotselinge bevolkingstoename was, bleek in 1932. Toen leidde de opheffing van het mijnwerkerstreintje vanaf het emplacement in Nuth naar de Staatsmijnen Emma en Hendrik, in combinatie met het ontslag van vele "remmers" bij de spoorwegen (vanwege de invoering van de luchtdrukrem) tot het vertrek van talrijke mijnwerkers en spoorwegarbeiders. Eind 1932 was er zelfs sprake van gedeeltelijke leegstand in de sociale woningsector.

De oprichting van de woningbouwcorporatie "Ons Limburg" in 1911, leidde ook in Nuth tot de oprichting van een daarbij aangesloten woningvereniging, die een bijdrage wenste te leveren aan de leniging van de woningnood onder het sterk gegroeide aantal mijnwerkers. In 1914-1915 realiseerde de woningvereniging "Nuth" 66 woningen aan de St.Bavo- en de St.Barbarastraat, 30 in 1914, 36 in 1915. Deze woningen waren een ontwerp van de aan "Ons Limburg" verbonden architect Jan Stuyt en worden op de topografische kaart van 1935 aangeduid als de woninggroep Nieuwdorp. De woningvereniging Nuth sloot met de Staatsmijnen een 50-jarig contract om de woningen voor personeelsleden van deze ondernemingen te reserveren, in ruil voor een garantie van de huur.
Ons Limburg was eveneens verantwoordelijk voor de bouw van een imposant gezellenhuis aan de Stationsstraat. Dit logement voor ongehuwde en allochtone mijnwerkers werd in 1920 gerealiseerd naar een ontwerp van architect Joseph Seelen. In reactie op het positieve advies van de Sociaal Hygiënische Commissie Limburg inzake de bouw van 4000 arbeiderswoningen in de Mijnstreek, werd in Nuth een nieuwe "Stichting tot beheer en exploitatie van woningen in Nuth" opgericht. Al met al resulteerde dit te Nuth in de volgende vooroorlogse woninggroepen:

- 1915, woninggroep Nieuwdorp, met 66 woningen uit 1914-15, ontworpen door Jan Stuyt;
- 1920-21, woninggroep Nuinhof (ook wel Station genoemd), bestaande uit 130 (of 137) woningen van architect N.J. van Tienen in de Tiendstraat en omgeving;
- 1922, woninggroep Tervoorst, 33 woningen aan de Horenweg en Bergerweg;
- 1922, woninggroep van 23 eenheden aan de Reymersbekerweg en omgeving;
- 1927-28, woninggroep van 20 eenheden aan de Nieuwstraat.

Deze uitbreidingen vonden plaats in aansluiting op en aan de zuidzijde van Valkenburgerweg en Stationsstraat, aan de bestaande infrastructuur in Tervoorst en vlakbij het spoorwegemplacement. In vergelijking met de groei van de naburige mijngemeenten waren de ontwikkelingen te Nuth van bescheiden omvang.

5.3. Nederzettingen na 1940

Na de tweede wereldoorlog zette de bebouwingsuitbreiding in de gemeente Nuth zich in verhoogd tempo door. In Vaesrade, Nuth, Wijnandsrade en Hulsberg werden grote ruimten tussen van oudsher reeds aanwezige wegen volgebouwd. In Vaesrade de ruimte die omsloten wordt door de Vaesraderweg, de Wijenweg, de Koekenweg en Vaesrade. De kom van Nuth wordt gemarkeerd door Valkenburgerweg, Dorpstraat, Stationstraat, de autoweg A76, Pingerweg en Boschweg. Wijnandsrade heeft een spectaculaire uitbreiding ondergaan in de driehoek tussen de Wijnandsraderweg, Lieverkeszandweg, Hellebroekerweg/Offergeltstraat. Hulsberg werd een aantrekkelijke woonkern voor forensen en zag de omvang van haar bebouwde kom vanaf de Wissengrachtweg en Raadhuisstraat in noordelijke richting uitdijen tot aan de Hulsbergerweg, Dorekuilsweg, Mesweg, Sportparklaan, Birkveldweg en Cremersdelweg.
Schimmert breidde uit door de realisatie van nieuwe bebouwingslinten aan eeuwenoude veldwegen, die nieuwe namen kregen: Rooseveltstraat en Sint Remigiusstraat. In de driehoek tussen Langstraat, Hoofdstraat en Sint Remigiusstraat werd een niet-lineaire uitbreiding gerealiseerd. In de overige kernen ook de na-oorlogse uitbreiding plaats door een verdere verdichting van de bestaande structuren.

6. Conclusie

6.1. Inleiding

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk en een nader onderzoek in het bouwvergunningenarchief kan de gemeentebeschrijving van Nuth afgerond worden met een aantal gevolgtrekkingen.

Tijdens de inventarisatie zijn 153 formulieren gebruikt, waarop vaak meer dan één object is beschreven. Een aantal objecten maakt namelijk deel uit van woninggroepen en complexen. Behalve een verdichting van de in 1850 reeds aanwezige structuren heeft er in Nuth onder invloed van de mijnindustrialisatie in de naburige gemeenten en de vestiging van een groot spoorwegemplacement tussen 1850 en 1940 ook uitbreiding buiten de oude structuren plaatsgevonden.
De kwaliteit van enkele woninggroepen is momenteel nog van dien aard, dat zij de kwalificatie "bijzonder gebied" verdienen. Een kaart waarop deze gebieden zijn aangeduid treft U in de bijlagen aan.

6.2. Bijzondere gebieden

Bijzonder gebied Nuinhof-Tiendstraat

Algemene karakteristiek

De woninggroep Nuinhof-Tiendstraat staat ook wel bekend als de woninggroep Station. Architect N.J. van Tiene uit Maastricht leverde in 1919 het ontwerp, in opdracht van de Woningvereniging "Nuth Vooruit".
Het betreft thans 131 van de oorspronkelijk 137 woningen, met de opmerking dat 3 blokken van 2 woningen (2x2 op de hoek Nuinhofstraat-Nieuwstraat, 1x2 op de hoek Parallelstraat-Nieuwstraat) in 1947 door woningcorporatie Ons Limburg, in opdracht van het Woningbedrijf Nuth, in het plan ingepast zijn (architect A. Knipschild, Technisch Bureau Ons Limburg, NCIV-besteknr. 438).
Het betreft de adressen: Nuinhofstraat 2-28 even, Spoorstraat 1, 4 t/m 42 even en oneven, 43-49 oneven, 44-50 even; Parallelstraat 2-14 even, 5-19 oneven; Tiendstraat 1-53, 2-54.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

De woninggroep Nuinhof heeft een eenvoudig ruimtelijk concept, bestaande uit een bebouwingscarré. De verkaveling, inrichting en voorzieningen van de groep dragen een niet-stedelijk karakter. Nuinhof is van groot belang vanwege de weliswaar traditionele, maar zeer karakteristieke architectuur.

De ritmische variaties in de straatwanden, de opmerkelijke hoekpartijen, het pleisterwerk en de decoratieve houten overstekconsoles staan daar garant voor.
Nuinhof is van betekenis vanwege de specifieke vorm die uiting geeft aan een specifieke functionele ontwikkeling: het ontstaan van woongebieden onder invloed van de zich snel ontwikkelende mijnindustrie en daarmee samenhangende nevenactiviteiten in het eerste kwart van de twintigste eeuw.

Bijzondere historische betekenis

Nuinhof geeft door structuur, bestemming en verschijningsvorm uiting aan de specifieke cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling van de Mijnstreek in de eerste helft van de twintigste eeuw. Relatief grootschalige woningbouw voor mijn- en spoorwegarbeiders vormde een radicale breuk met de bouwtraditie in de gemeente. Daarbij dient opgemerkt dat de woninggroep rond de St.Bavostraat al 6 jaar eerder tot stand was gekomen.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

Nuinhof had oorspronkelijk sterke ruimtelijke relaties met het nabijgelegen spoorwegemplacement, maar wordt thans daarvan gescheiden door het tracé van de autoweg Geleen-Heerlen. Daardoor en vanwege de situering van de uitrit van de autoweg is de beeldbepalende waarde van de groep sterk toegenomen: voor wie via de autoweg naar Nuth reist of er passeert is de woninggroep Nuinhof de fraaie entree tot de gemeente. Nuinhof is dan ook van grote betekenis vanwege de markering van het bebouwingsbeeld en als ruimtelijke én functionele dominant in een groter geheel.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van bovengenoemde kwaliteiten is in redelijke mate bewaard gebleven, maar liggen voornamelijk op het intrinsieke vlak.
Woninggroepen zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar Nuinhof onderscheidt zich door een markante architectuur, een hoge beeldbepalende waarde en als resultaat van een door de uitbouw van de spoorwegen gegroeide woonbehoefte.

Bijzonder gebied Nieuwdorp

Algemene karakteristiek

Architect Jan Stuyt, verbonden aan het Technisch Bureau van de Vereniging Ons Limburg te Heerlen, maakte in 1914-15 een stedebouwkundig en architectonisch ontwerp voor de woninggroep Nieuwdorp. Opdrachtgever was de Woningvereniging Nuth. Nieuwdorp omvatte oorspronkelijk 66 woningen waarvan thans de volgende 61 adressen resteren: St.Bavostraat 24-100 even, 19-51 oneven; St.Barbarastraat 11-19 oneven.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

De woninggroep Nieuwdorp heeft een eenvoudig ruimtelijk concept, dat bestaat uit een grillige lineaire structuur, onderbroken door een binnenpleintje. Op deze structuur is in dwarsrichting nog een klein straatwandje geprojecteerd.
Nieuwdorp heeft door verkaveling, inrichting en voorzieningen een duidelijk niet-stedelijk karakter, hetgeen strookt met de destijds sterk vigerende tuinstadgedachte.
Ook de architectuur is traditioneel en eenvoudig, maar zeer typerend voor Jan Stuyt: de toepassing van gepleisterde geveldelen en tegeldecoraties in ruitmotief. Op de kruising van de St.Bavo- en St.Barbarastraat bevindt zich een beeldje van de H. Barbara, beschermheilige van de mijnwerkers.
Nieuwdorp is van betekenis vanwege de specifieke vorm voor een specifieke functionele ontwikkeling: mijnwerkerswoonhuizen, gerealiseerd in een woongebied dat ingericht is volgens de principes van de tuinstadgedachte.

Bijzondere historische betekenis

De structuur, bestemming en verschijningsvorm van Nieuwdorp zijn verbonden met en geven duidelijk uitdrukking aan de cultuurhistorische en sociaaleconomische ontwikkeling van de Limburgse mijnstreek in de eerste twintig jaar van de twintigste eeuw. Voor Nuth was de realisatie van een woninggroep een radicale breuk met de bouwtraditie tot dan toe. Voor de Woningvereniging Ons Limburg was het de zesde groep die sedert de "Eerste Stap" in Hoensbroek (1913) gerealiseerd werd (NCIV-archief, besteknr. 159).

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

Nieuwdorp werd gerealiseerd in aansluiting op de bestaande structuren, waarbij het traject van een bestaande weg grotendeels als uitgangspunt fungeerde.

Enkel het binnenpleintje aan de St.Bavostraat en de korte straatwand aan de St.Barbarastraat waren geheel nieuwe structuuronderdelen.
Nieuwdorp is een ruimtelijke én functionele dominant in een groter (geworden) woongebied.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van de architectonische kwaliteiten is enigszins aangetast door niet-uniforme aan-, ver- en bijbouwen.
Woninggroepen zijn in het oostelijke deel van de Mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal of nationaal oogpunt bezien neemt hun waarde evenredig toe.

6.3. Complexen

Behalve een tweetal gebieden met bijzondere waarden telt Nuth ook nog enkele woningcomplexen. Aan de Dwarsstraat 1 t/m 39 bouwde architect Drummen in 1928 een straatwand met tien maal twee eenvoudige woonhuizen. Opdrachtgever was de gemeente Nuth.
Aan de Bergerweg 8-18, 9-19 en de Horenweg 4-44 te Tervoorst staan 32 woningen, verdeeld over blokken met 3 of 4 panden. Zijn zijn ongeveer even oud als het complex aan de Dwarsstraat.
Op de Bies 33 te Schimmert is het adres van het voormalige klooster- en seminariecomplex dat in verschillende stadia tot stand gekomen is. Hierbij horen een aantal bijbouwen op het kloosterterrein.

6.4. Objecten

Op het grondgebied van de gemeente Nuth bevinden zich de nodige objecten die aandacht en waardering verdienen. Ter illustratie een alfabetisch geordend overzicht.

Aan de Aalbekerweg 49 te Aalbeek werd omstreeks 1920 een fraai herenhuis gebouwd. De Beekerbaan 59 te Schimmert is het adres van de mooie, op een wegkruising gesitueerde neo-gothische Mariakapel. Eveneens in Schimmert, aan de Bockhofweg 1,3 staat een object dat sedert de bouw in 1926 het visitekaartje van de plaats geworden is: de watertoren. Architect Jos. Wielders uit Sittard maakte hiervoor een prachtig ontwerp (inclusief dienstwoning en torenrestaurant) in opdracht van de N.V. Waterleiding Mij. Zuid-Limburg. De toren is van zeer groot belang vanwege de oorspronkelijke functie, de situering in het landschap, als specimen van de Amsterdamse School en als een zeer belangrijke bouwwerk uit het oeuvre van architect Jos. Wielders.

Negen jaar later ontwierp hij aan de Bockhofweg 5,7,9 nog drie dienstwoningen voor de waterleidingmaatschappij.
Groot Haasdal 25a, 27 is een voorname hereboerderij uit 1898, waar in de voorgevel in 1957 een café-pui werd geplaatst die de authenticiteit van het geheel helaas heeft aangetast. Min of meer hetzelfde geldt voor Groot Haasdal 9, een laat-negentiende eeuwse hoeve met neo-renaissancistische architectuurelementen, die thans in meerdere wooneenheden gesplitst is.
Hommert 2 te Vaesrade is een gave, vrijstaande villa mete een L-vormig grondplan, die niet al te lang voor de tweede wereldoorlog gebouwd werd.
Aan de Hoofdstraat te Schimmert doet zich een concentratie voor van belangrijke panden. Nr. 4 is een groot, voornaam pand uit het begin van de twintigste eeuw in eclectische bouwtrant. Een woningsplitsing en enkele aanbouwen hebben de authenticiteit van het geheel aangetast. Hoofdstraat 26 is de fraaie vrijstaande villa waarin thans een huisartsenpraktijk is gevestigd. Bij nr. 37 staat de voormalige toneel- en fanfarezaal uit 1907. Het leegstaande pand verkeert in slechte staat van onderhoud. Nr. 51 is een eenvoudige negentiende eeuwse hoeve op een U-vormige plattegrond. Hoofdstraat 57 is het adres van de voormalige Jongensschool, thans Remigiushuis (ca. 1930). De architectuur van dit pand vertoont duidelijk expressionistische invloeden. De St.Remigiuskerk van J. en P. Cuypers uit 1924 bevindt zich aan de Hoofdstraat 86. Dit geheel in natuursteen opgetrokken gebedshuis heeft duidelijk neo-romaanse elementen.
De neo-romaanse kerk van de H.Clemens op de Kerkheuvel te Hulsberg uit 1908 (architecten J.Cuypers en J.Stuyt) werd in 1930 uitgebreid aan de kruisarmen en de absis. De fraai gesitueerde kerk heeft een neo-romaanse stijl. Het rondom de kerk gelegen kerkhof is geheel ommuurd en voorzien van een smeedijzeren hekwerk, dat ontworpen werd door de Roermondse architecten J. en P. Cuypers. Aan de Kerkheuvel 2 staat een woonhuis uit 1913 dat voorzien is van eclectische stijlelementen.
Klein Haasdal 13 te Schimmert is een opmerkelijke boerderij uit 1936, die aan de straatzijde vrijwel authentiek gebleven is, maar aan de achtergevel diverse aan- en bijbouwen kent.
Aan de Körnerstraat 23 te Wijnandsrade is een pand gevestigd met een woon-winkelbestemming dat in de loop der tijd een aantal kleine aanpassingen heeft ondergaan. De pastorie van Schimmert werd ondergebracht in een monumentaal pand aan de Montfortstraat 2. Oensel 3 is een boerderij die in 1941 gebouwd werd op de locatie van een voorganger uit 1774. Het poortgebouw aan de straatzijde, waarmee de hoeve wordt gesloten, is een beeldbepalend element.

Op de Bies 2 te Schimmert is een hoekpand met een statig aanzien dat waarschijnlijk aan enkele oudere boerderijdelen is vastgebouwd. Op de Bies 20-24 is een voormalige gesloten hoeve uit 1855, die momenteel een meervoudige woonbestemming heeft.
Architect Jos. Zander uit Nuth bouwde in 1937 in zijn woonplaats het vrijstaande landhuis aan de Pastorijstraat 6.
Aan de Raadhuisstraat 10 te Hulsberg staat een boerderij uit 1856. Op nr. 8 werd in 1906 een vrijstaand woonhuis gebouwd, dat inmiddels voorzien is van betonnen dakpannen en kunststoffen kozijnen. Raadhuisstraat 4 is een mooi vrijstaand woonhuis dat in 1936 door de Heerlense architect H. Teeken ontworpen werd voor dhr. G. Broers. In 1978 onderging het pand een gedeeltelijke verbouwing voor de aanleg van een praktijk- en wachtruimte.
Het adres Ravensboschstraat 4 behoort bij een negentiende eeuwse boerderij. De hoeve op nr. 38 stamt uit 1909 en heeft thans uitsluitend een woonbestemming. De Zusters Oblaten van Assumptie bouwden rond 1910 aan de Schoolstraat 5 een klooster dat zich kenmerkt door een natuurstenen optrek. Het geheel geeft een kasteelachtige indruk.
Vaesrade kreeg in 1929 een R.K.-kerk, gewijd aan St.Servatius. Architect N. Ramaekers uit Sittard is verantwoordelijk voor het ontwerp dat gerealiseerd werd aan de Servatiusstraat.
Behalve de watertoren in Schimmert bouwde architect Jos. Wielders uit Sittard in 1932 ook een hotel aan de Stationsstraat 215 te Nuth. Dit pand, dat stijlkenmerken van het Nieuwe Bouwen vertoont, is thans in gebruik als restaurant. Het pand nr. 30 werd in 1917 gebouwd door architect J. Drummen, voor de arts Mekel. Struik 16 te Schimmert is een negentiende eeuwse hoeve aan de rand van het dorp. Uit het midden van diezelfde eeuw werd de hoeve aan Vaesrade 62,64 gebouwd. Deze geniet vanwege haar kwaliteiten rijksbescherming.
Aan de Valkenburgerweg 45 bouwde architect Jos. Wielders in 1926 een herenhuis voor burgemeester H.J. Starmans. Niethuizen 64 is een villa-achtig woonhuis uit het midden van de negentiende eeuw dat behoort bij een grote hereboerderij. Dit pand heeft nog een grotendeels intact gebleven interieur en heeft aan de buitenzijde slechts kleine aanpassingen ondergaan. De Wilhelminastraat 3 tenslotte is het adres van het voormalige patronaat van architect N. Ramaekers uit 1928.

6.5. Bouwstijlen en architecten

De bebouwingsuitbreiding van Nuth in de periode 1850-1940 leverde hoofdzakelijk architectuur op in traditioneel-ambachtelijke (19e eeuws) of traditionele (20e eeuws) stijl. Daarnaast komt een puur neogothische bouwtrant drie maal voor, een neo-romaanse één keer. Vermenging van traditionalisme met diverse neo-stijlen is zes keer aangetroffen, invloeden van de eclectische bouwtrant drie keer. Invloeden van Jugendstil, expressionisme en Nieuwe Bouwen elk één keer. De watertoren te Schimmert vormt de enige vermelding van de Amsterdamse School.
Onderzoek in het bouwvergunningenarchief heeft activiteiten van een respectabel aantal architecten opgeleverd. Jos. Zander uit Nuth heeft 9 vermeldingen, gevolgd door Jos. Wielders uit Sittard en Drummen uit Nuth met 4. N. Ramaekers (Sittard) en C. de Smet (Hoensbroek) komen 2 maal in de MIP-lijst voor. C. Junckens (Valkenburg), J. & P. Cuypers (Roermond) gezamenlijk, J. Zeijen (Hoensbroek), Aug. Lemmens (Beek), N.J. van Tiene (Maastricht), J. Stuyt (Amsterdam/Heerlen), J. Cuypers in samenwerking met J. Stuyt, H. Teeken (Heerlen), J.H. Philips (Valkenburg), H. Lendfers (Heerlen) en Vergoossen elk 1 keer.

Literatuurlijst

Huldeblijk ten afscheid aan de E.A.H. H.J. Starmans, burgemeester 1927-1959, Nuth 1959

Inventarisatie Mijnmonumenten, Samenwerkingsverband Sanering Mijnterreinen Oostelijk Zuid-Limburg, Heerlen 1978

W.J.M. Leideritz, Trams en tramlijnen. De stoomtrams van Noord-Brabant en Limburg, Rotterdam 1970

Limburg in Vogelvlucht, Leeuwarden/Venlo z.j.

G.C.P. Linssen, Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1839-1914, Tilburg 1969

Sj. Maas, "Ons Limburg", 1911-1981, Heerlen 1981

Molens in Limburg, Maastricht 1957

P. Overhage SJ, Heerlen, der städtische Mittelpunkt des südlimburgischen Bergbaugebietes. Landschafts-, Wirtschafts-, Bevölkerungs- und Siedlungsbild (Kulturgeographische Beiträge, Heft 1), Hamburg 1939

J.F.R. Philips, J.C.G.M. Jansen, Th.J.A.H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg, 1750-1914, Assen 1965

J.F.R. Philips, Op zoek naar wat eens een mijnstreek was ... Welke monumenten herinneren ons nog aan de Nederlandse mijnindustrie? (ongepubliceerd manuscript), Maastricht 1991

J. Renes, De geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap, Assen/Maastricht 1988

G. Schrijen, Das Werden des neuen Süd-Limburg. Die kulturlandschaftlichen Wanderungen des südlichen Limburg, insbesondere infolge des Bergbaues, seit der mitte des 19. Jahrhunderts, Berlin 1937

J.C.J.M Starmans, M.M.R. Daru-Schoemann, Industrieel Erfgoed in Limburg, Maastricht 1990

A. Steegh, Kleine monumentenatlas van Nederland, 666 nederzettingen in kaart, Zutphen 1976

Ph. VanderMaelen, Dictionnaire Géographique du Limbourg, Assen/Amsterdam 1978

Woningvereniging "Nuth", 1912-1987, Nuth 1987

Kaartmateriaal

Kartenaufnahme der Rheinlände durch Tranchot und von Müffling, 1803-1820
no. 73/74 Rekem, West-Valkenburg
no. 75 Heerlen
1:25.000

Kuyperkaarten der gemeenten Hulsberg, Nuth, Schimmert en Wijnandsrade, 1866-67
1:37.500/1:25.000/1:25.000/1:37.500

Topografische kaarten, 1935
no. 759 Schinveld
no. 762 Meerssen
no. 763 Heerlen
1:25.000

Topografische kaart der gemeente Nuth, 1982
Provinciale Planologische Dienst
1:10.000

Kaart Provincie Limburg, 1982
1:50.000

Afbeeldingen bij de gemeentebeschrijving

I		*De gemeente Nuth in 1982*
II	*a,b*	*De gemeente Nuth in het begin van de negentiende eeuw*
III	*a t/m d*	*De gemeenten Hulsberg, Nuth, Schimmert en Wijnandsrade in 1866-67*
IV	*a t/m d*	*De gemeente Nuth in 1935*
V		*De bebouwing van Nuth in 1935*
	a	*Oensel, Kruis, Schimmert, Op de Bies*
	b	*Groot Haasdal, Klein Haasdal, Arensgenhout, Kleingenhout*
	c	*Hulsberg, Aalbeek, Vink*
	d	*Helle, Terstraten*
	e	*Leeuw*
	f	*Hommert, Vaesrade, Kathagen*
	g	*Nuth, Nuinhof, Kamp, Reuken, Hellebroek, Laar, Wijnandsrade (ged.), Swier (ged.), Hunnecum, Tervoorst, Nierhoven, Grijzegrubben*
	h	*Wijnandsrade (ged.), Swier (ged.)*
	i	*Brommelen e.o.*

NUTH

Vaesrad
Kamp
Grijzegrubben
Nuth
Terworm
Laar
Oerwel
Helle
Terstraten
Hellebroek
Schimmert
Hummerum
Brommelen
Wijnandsrade
Swier
Aalbeek
Kl. Haasdal
Feniggenhout
Hulsberg

II a

74
Amstenraedt
Hoensbroek
Ten Eschen
Voerendaal
Nuenraede
Velten
Vrusschem
Benzeraed
Maastricht
Hellenbroek Veld
Heide Veld
Stock Veld

74
Amstenraedt
Hoensbroek
Ten Eschen
Noerendal
Maestricht
Velten
Runraede
Vrosschem
Benzeraed
Hellenbroek
Stock Veld

PROVINCIE LIMBURG **GEMEENTE HULSBERG**

1890 Uitgave van Huyo Smangeur te Leeuwarden

1000 Bunders 1150 Inwoners

1866

938 Runders 1325 Inwoners

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

III c

PROVINCIE LIMBURG. GEMEENTE SCHIMMERT.

1866.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

908 Bunders 1450 Inwoners.

1866

782 Bunders 500 Inwoners.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

IV a

761 | 762 | 763
765 766 767
Uitgave 1937.

MEERSSEN.

Verkend in 1935.

Schaal 1:25000.

№ 758 Geleen.

№ 766 Valkenburg.

Schaal van 5000 meter.

2500 2250 2000 1750 1500 1250 1000 750 500 250 0

IV 6

De coördinaten der hoeken van het blad zijn uitgedrukt in het stelsel der Rijksdriehoeksmeting.

Groengenhout
Kleingenhout
Haagbeek
Hunnekoud
Aalbeek
Gemeente
Gemeente
Gemeente

IV c

762 | 763 | 76
766 767 76
Uitgave 19

Topographische Dienst.

2500 2250 2000 1750 1500

IV d

753 756
758 759 760
762 763 764
1 Januar 1936.

Lahrberg
Schloßberg
Hilkensberg
Bingelrade
Winterraak
Gaubeek
Wilhelmsberg
Groot-Doenrade
Klein-Doenrade
Lippesberg
Hoeve
Hoeve Doenrade
Hoeve Doenrade
Hoeve Doenrade

Va

Ib

HULSBERG

V d

V e.

V g
NUTH.

GEMEENTE NUTH
Bijzondere gebieden
Vaesrade
Kathagen
Leeuw
De Horsel
Naanhof
Schurenberg
Revalidatiecentrum
Schuurerk
Kamp
Nuth
Grijzegrubben
Nierhoven
Nuth
Nieuwhuis
Tervoorst
Terstraten
Laar
Reuken
Hellebroek
Terstraten
Nuth
Hunnecum
Wijnandsrade
Fabriek
Blauwe Steen
Wijnandsrade
Vink
Gemeente
Nuth
Swier
Aalbeek
Broh
Nijmuyzen
De Velde
Oude Bongard
Bongard
Weustenrade
Kasteel Rivieren
Ten Esschen
Retersbeek
Sophiahof
Kasteel Puth
Zuiveringsinst
Steenenis
Prickenis
Schulhut
Sportterrein
Mariarade
Sportterrein
Sporthal
Maria Gewanden
Hoensbroek
Zwembad
Kasteel Hoensbroek
Nieuw-Lotbroek
Overbroek
Sportterrein
Terlinden
Brommelen
Brommelerhof
Fabrieken
Woonwagencentrum
Voorm. Staatsmijn
Grindgroeve
Steenfabr
Heerenweg
Wienweg
Plaisbeek
Drieschen
Helle
Hellsweg
Putterweg
Blamuweg
Kinkenvoerdersweg
Kersboomkensweg
Felisgats
Kaalstreek
Houtegats
Hoolweg
Hulsbergerbeek
Knevelsweg
Mesweg
Biesenweg
Oude Molen
Molenweg
Voetpad
Bissebeek
Allee
Kickenweg
Peukensweg
Luinerbeek
Droomvijver
Caumerbeek
Randweg
Jeugrubben
Sportterrein
Wijnaardsweg
Beersdalweg
Geleenbeek
Onderste
Reijmersbeek
Vloegsgraat
Hoolmweg
A
B
A76
E314
Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Buro Tekenkamer

COLOFON

De inventarisatie in de gemeente Nuth
werd uitgevoerd in mei 1992.

Begeleidingscommissie:
Ir. P.A.M. Mertens (voorzitter)
Prof. Dr. J.C.G.M. Jansen
N.H.M. Tummers

Inventarisatiemedewerkers:
Drs. R.J. Theunissen
Drs. T.M.M.A. Oberndorff
Drs. J.L.P.B. Finaly
Ir. J. Boros
Drs. H.G.J.M. Linssen
Ir. P.J. Uiterwijk
Drs. J.C.J.M. Starmans

Administratieve ondersteuning en
geautomatiseerde verwerking gegevens:
R. Schlösser-Vollers
J.H.M. Warnier
P.M.J. Hul-Stevens
A.M. Saya
M.A.A.A. Dessart

Adres Monumenten Inventarisatie Project:
Provincie Limburg
Limburglaan 10
Postbus 5700
6202 MA Maastricht
Tel. no. : 043-897360